

**ВХОДЖЕННЯ БЕССАРАБІЇ ТА ПІВНІЧНОЇ БУКОВИНИ ДО СКЛАДУ РУМУНІЇ
(ІСТОРИКО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ)**

У статті описується політико-правова ситуація в Бессарабії та Північній Буковині в 1917–1918 рр. Розглядається фактична окупація українських земель румунськими військами, а також правові підстави приєднання українських земель до складу Румунії. Акцентується увага на порушенні норм міжнародного та національного права під час входження Бессарабії та Північної Буковини до складу Румунії.

Ключові слова: Бессарабія, Північна Буковина, Сфатул Церій, Центральна Рада, Українська Народна Республіка.

Губань Р. В. Присоединение Бессарабии и Северной Буковины к Румынии (историко-правовой аспект).

В статье описывается политико-правовая ситуация в Бессарабии и Северной Буковине в 1917–1918 гг. Рассматривается фактическая оккупация украинских земель румынскими войсками, а также правовые основания включения украинских земель в состав Румынии. Акцентируется внимание на нарушении норм международного и национального права при присоединении Бессарабии и Северной Буковины к Румынии.

Ключевые слова: Бессарабия, Северная Буковина, Сфатул Церий, Центральная Рада, Украинская Народная Республика.

Guban R. V. Connection Bessarabia and Northern Bukovina to Romania (historical-legal aspect).

The article describes the political-legal situation in Bessarabia and Northern Bukovina in 1917–1918. Considered the actual occupation of land Ukrainian Romanian troops, as well as legal grounds incorporating Ukrainian lands of Romania. Focuses on violations of international and national law accession of Bessarabia and Northern Bukovina to Romania.

Keywords: Bessarabia, Northern Bukovina, Sfatul Cerium, the Central Rada, the Ukrainian People's Republic.

Незважаючи на підписання та ратифікацію в 1997 р. Договору про відносини добросусідства і співробітництва між Україною та Румунією [1], в якому сторони відмовлялися від територіальних претензій одна до одної, час від часу з румунського боку лунають територіальні претензії до України. Йдеться не лише про звернення Румунії до Міжнародного Суду ООН з приводу делімітації континентального шельфу і виключних економічних зон України і Румунії в Чорному морі, а й про зазіхання на територію Бессарабії та Північної Буковини. Так, у 2011 р. в Чернівцях з'явилися листівки з написом румунською мовою: «Тут Румунія» та «Бессарабія – це Румунія» [2]. А румунський журналіст Діну Зара під час політичної кризи в Україні в січні 2014 р. написав: «Румунська держава не тільки не повинна виключати, але навіть має уважно готуватися до ситуації, коли стане неминучою можлива збройна інтервенція в Північну Буковину, Герцєвський округ, північ і південь Бессарабії» [3]. З огляду на зазначене вище вкрай важливо показати відсутність як правових, так й історичних підстав для територіальних претензій Румунії щодо українських територій.

Питанням приєднання Бессарабії та Північної Буковини в 1917–1920 рр. до Румунії приділяли увагу такі українські вчені, як В. Боєчко, І. Верховцева, С. Гакман, О. Ганжа, М. Держалюк, Б. Захарчук, І. Миронова, Н. Нечаєва-Юрійчук, П. Сацький, А. Филипенко. Однак вони, як правило, приділяли увагу історичним аспектам приєднання Бессарабії та Північної Буковини до Румунії. Натомість у своєму дослідженні ми зосередимося переважно на правових аспектах.

Розпад Російської імперії не міг не вплинути й на населення Бессарабії та Північної Буковини. Ця подія викликала політичне пожвавлення серед місцевого населення. У результаті 20 жовтня 1917 р. Військовомолдавський з'їзд ухвалює в Кишиневі до скликання Всеросійських установчих зборів сформувати «Сфатул Церій» із 120 представників бессарабських політичних і громадських організацій та 10 представників задністровських молдаван [4]. Однак було обрано, за словами В. С. Макаруча та Н. Я. Рудого, лише кілька осіб. Подальше формування Сфатул Церію

здійснювала комісія, очолювана прапорщиком Теутою. Таким чином, Сфатул Церій був сформований у складі 150 депутатів, 138 з яких були кооптованими, а не обраними [5, с. 150]. Отже, навіть лише цей один факт ставить під сумнів легітимність рішень, які цим органом були прийняті, оскільки об'єктивно він не відображав волі населення, яке проживало на цій території. Однак, незважаючи на це, 2 грудня 1917 р. Сфатул Церій проголосив створення Молдавської Народної Республіки у складі Російської Республіки [6, с. 45]. А вже 13 січня 1918 р. румунські війська під командуванням генерала Бручану, незважаючи на активний опір українського населення та офіційний протест міністра закордонних справ УНР Дмитра Дорошенка, окупували Бессарабію. Румунській армії чинили опір не лише більшовицькі частини, а й воїни Української Народної Республіки. Однак ці дії були не дуже успішними, оскільки узгодженого керівництва українськими частинами не було. А потім почалася агресія Радянської Росії проти УНР, у результаті якої 26 січня 1918 р. був захоплений Київ. У такій ситуації Центральній Раді було не до Бессарабії. На порядку денному постало питання виживання молоді Української держави [4].

24 січня 1918 р. в умовах румунської окупації була проголошена незалежна Молдавська республіка [7, с. 83]. Після цього румунські військові почали підготовку до об'єднання цього утворення з Румунією. Готуючи інсценування «вільного волевиявлення народу», румунські окупанти 27 березня 1918 р. розстріляли тих депутатів Сфатул Церій, які виступали проти приєднання Бессарабії до Румунії, і того ж дня провели відкрите й поіменне голосування в присутності озброєних румунських військовиків. Незважаючи на протести селянської фракції та деяких інших груп, удалося отримати більшість, яка схвалила Декларацію про об'єднання з Румунією [8, с. 46].

Українська сторона не залишила цю подію без реакції. 13 квітня 1918 р. була прийнята «Заява Румунському урядові», в якій засуджувалася анексія Бессарабії Румунією, а також не визнавалося рішення «Сфатул Церій» про приєднання всього краю до складу королівства. Крім того, у заяві звучав заклик до румунського уряду переглянути бессарабське питання й дати можливість вільно самовизначитися «всьому бессарабському населенню». Насамкінець у документі висловлювалася надія, «що Румунський уряд найде в Бессарабському питанні певний ґрунт для згоди, котра могла б задовольнити обидві сторони». Заяву підписали Голова Ради Народних Міністрів В. Голубович та Український міністр справ закордонних М. Любинський [9, с. 12].

Професор Державного інституту міжнародних відносин Молдови С. Назарій, виступаючи на міжнародному семінарі «Буковина та Бессарабія: історичні уроки, стан і перспективи регіональної безпеки», що відбувся 2011 р. в Чернівцях, зазначив, що проголошення 27 березня 1918 р. Сфатул Церієм об'єднання Бессарабії з Румунією не мало жодної юридичної сили, а з погляду принципу суверенітету народу та норм міжнародного права було незаконним. Як зазначив учений, великі західні держави й Німеччина у власних інтересах підтримали Румунію, дозволивши їй захопити Молдавську територію між Прутом та Дністром. Однак більшості населення Бессарабії не визнано нову владу, сподіваючись на відновлення власної державності [10, с. 156]. Слушними з цього приводу є міркування І. Верховцевої: «Не останню роль у якості приводу для встановлення контролю над Бессарабією з боку зіграв аргумент «підтримати лад в краї» за допомогою румунських військових в умовах поширення революційної агітації, а по суті – контролювати майно, яке залишилось Румунії від колишнього російського союзника в якості застави за передане Москві румунське золото» [11]. Сама Румунія мотивувала необхідність входження до її складу Бессарабії потребою встановити стратегічний кордон з радянською Росією на Дністрі, який мав стати надійним заслоном проти більшовизму [12, с. 4].

Тим часом у Парижі 28 жовтня 1920 р. між Великобританією, Францією, Італією, Японією та Румунією без участі Росії й України та без проведення плебісциту (референдуму) було укладено договір про передачу Бессарабії до складу Румунії [8, с. 47]. А. Филипченко стверджує, що Бессарабія, по суті, була компенсацією за втрачені на користь Болгарії й Австро-Угорщини території [4]. Водночас потрібно зазначити, що Паризький протокол від 28 жовтня 1920 р. не було ратифіковано Японією (як стороною договору), тому він не набув чинності. Не визнали його США та ряд європейських держав.

На неправомірність цього договору вказують також і В. С. Макарчук та Н. Я. Рудий: «Росія у світовій війні воювала на стороні Антанти, і навіть уклавши мирний договір з Німеччиною, не приєдналася до Четверного союзу, згодом переможеного Антантою. Відтак щодо Росії не могли бути застосовані санкції, як це мало місце з переможеними: Німеччиною (Сілезія, Ейпен, Мальмеді, Шлезвіг-Гольштейн, Ельзас та Лотарінгія), Австрією (усі не німецькомовні землі),

Угорщиною, Болгарією та Туреччиною. «Передача» Бессарабії до складу Румунії рішенням Великих держав, тим більше без жодної участі Росії, стала відвертим порушенням міжнародного права» [5, с. 152].

Росія й Україна 1 листопада 1920 р. висловили свою незгоду з цим рішенням. У ноті урядів РРФСР і УРСР урядам Великобританії, Франції, Італії та Румунії за підписами наркома закордонних справ Російської Республіки Г. Чичеріна та Голови Раднаркому і наркома закордонних справ Української республіки Х. Раковського вказувалося: «Дізнавшись про те, що між великими союзними державами і Румунією підписано договір про приєднання до останньої Бессарабії, уряди радянських республік Росії і України оголошують, що вони не можуть визнати такою, що має будь-яку силу, угоду, яка стосується Бессарабії, що відбулась без їхньої участі, і що вони жодним чином не вважають себе пов'язаними договором, укладеним із цього приводу іншими урядами» [8, с. 47].

До Румунії, крім Бессарабії, було приєднано також і Північну Буковину. Щоправда, у процесі розпаду Австро-Угорщини Північна Буковина була передана Румунії без проведення плебісциту і всупереч волі переважної більшості місцевого населення. 3 листопада 1918 р. у Чернівцях відбулися крайові народні збори (Буковинське народне віче, участь у якому взяло близько 40 тис. осіб), які проголосили возз'єднання Північної Буковини з Україною. У листопаді 1918 р. Буковину окупували румунські війська [13, с. 33].

15 листопада 1918 р. уряд ЗУНР надіслав протест проти окупації Буковини державами Антанти та нейтральними державами. Керівництво уряду ЗУНР протестувало проти того, що 9 листопада 1918 р. всупереч принципу самовизначення народів королівське румунське військо вступило на етнічну територію колишнього австрійського краю «Буковина» [14, с. 33].

З огляду на міжнародну напругу, що наростала, румунська сторона вирішила легалізувати фактичну окупацію Північної Буковини. 28 листопада 1918 р. румунська влада скликала генеральний Конгрес Буковини. Українці та євреї відмовилися брати в ньому участь, однак румуни долучилися до участі в Конгресі. В результаті у складі цього органу опинилося 74 румуни, 7 німців, 6 поляків та 13 лояльних до Румунії українців [15, с. 71]. Ю. В. Сайфуліна переконана, що Конгрес не був повноважним вирішувати питання державно-територіального статусу краю. По-перше, національний склад Конгресу не відповідав реальному співвідношенню громад краю. По-друге, населення краю не обирало депутатів цього органу і, таким чином, не делегувало йому жодних повноважень. По-третє, засідання Генерального конгресу відбувалося в умовах військової окупації, без жодного міжнародного контролю. По-четверте, багатотисячне Буковинське народне віче, проведене в жовтні 1918 р., засвідчило діаметрально протилежні результати [15, с. 72].

Незважаючи на це, 18 грудня 1918 р. в Парижі було підтримано рішення про приєднання Північної Буковини до складу Румунії, а 10 серпня 1920 р. в Севрі – всієї Буковини. Проти окупації української території румунами протестували представники ЗУНР, УНР і УСРР [7, с. 84].

В. Фісанов зауважував, що «одним з важливих моментів, який прискорив визнання союзниками прав Румунії на Бессарабію та всю Буковину, був розгром у 1920 р. білого руху на півдні Росії й необхідність у зв'язку з цим створення санітарного кордону проти більшовиків» [16, с. 40]. Своєю чергою, М. Держалюк переконаний, що політика Антанти щодо інтересів української нації розвивалася й формувалася з огляду на національно-геополітичні інтереси та прагнення її союзників, зокрема Польщі, Чехії та Румунії, а з представниками українського руху в контакти вступали лише з метою використання їхніх збройних сил і ресурсів для протистояння Німеччині чи для повалення більшовизму в Росії [17, с. 217].

Таким чином, можна стверджувати, що приєднання Бессарабії та Північної Буковини до Румунії з погляду міжнародного права було неправомірним. З огляду на це у влади Румунії немає юридичних підстав вимагати від України, аби території Бессарабії та Північної Буковини були приєднані до Румунії.

Список використаних джерел:

1. Договір про відносини добросусідства і співробітництва між Україною та Румунією. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/642_003.
2. Україна пообіцяла жорстку відсіч в разі територіальних претензій інших держав. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ecnfi.com/index.php/toloka-novyn/105346-україна-пообіцяла-жорстку-відсіч-в-разі-територіальних-претензій-інших-держав>.
3. Зара Д. Україна знаходиться на порозі громадянської війни [Електронний ресурс] / Д. Зара. – Режим доступу : <http://www.wz.lviv.ua/news/52153>.

4. Филипенко А. Україна та «Бессарабське питання» в 1918 році [Електронний ресурс] / А. Филипенко. – Режим доступу : <http://izvestiya.odessa.ua/uk/2012/04/12/ukrayina-ta-bessarabske-pitannya-v-1918-gosi>.
5. Макарчук В. С. Східні кордони міжвоєнної (191801940 рр.) Румунії: аспекти міжнародного права / В. С. Макарчук, Н. Я. Рудий // Держава, право і юридична думка у Балточорноморському регіоні: історія та сучасність: Матеріали XXVI Міжнародної історико-правової конференції 27–29 квітня 2012 р., м. Одеса / Ред. колегія: С. В. Ківалов (голова), І. Б. Усенко (заступник голови), Н. М. Крестовська (відп. сек.), В. В. Завальнюк, О. Н. Ярмиш, Л. Г. Матвеева. – Одеса, видавець Букаєв Вадим Вікторович, 2012. – С. 148–158.
6. Гураль П. Ф. Територіальна громада в Україні: історико-правове дослідження / П. Ф. Гураль. – Львів : ЛЬВДУВС, «Край», 2008. – 468 с.
7. Малиновська О. Ю. Політико-географічні аспекти формування та функціонування західного державного кордону України : дис. ... канд. геогр. наук : 11.00.02 / О. Ю. Малиновська. – К., 2002. – 215 с.
8. Адамчук І. Боротьба за державно-територіальний статус Північної Буковини, Аккерманського, Ізмайльського і Хотинського повітів Бессарабії, острова Зміїного та Закарпатської України в 1917–1947 рр. Історико-правове дослідження : монографія / І. Адамчук. – К. : Атіка, 2007. – 160 с.
9. Боєчко В. Д. Формування державних кордонів України, 1917–1940 рр. / В. Д. Боєчко, О. І. Ганжа, Б. І. Захарчук. – К. : Ін-т історії АН УРСР, 1991. – 34 с.
10. Нечаєва-Юрійчук Н. Міжнародний семінар «Буковина та Бессарабія: історичні уроки, стан і перспективи регіональної безпеки» / Н. Нечаєва-Юрійчук // Історична панорама: Збірник наукових статей ЧНУ. Спеціальність «Історія». – Чернівці : Чернівецький нац. ун-т, 2011. – Вип. 13. – С. 152–158.
11. Верховцева І. До питання встановлення румунської влади у Подунав'ї у 1918 р. [Електронний ресурс] / І. Верховцева. – Режим доступу : <http://conferences.neasmo.org.ua/node/498>.
12. Сацький П. Як українці були «зайвою» нацією на власних етнічних землях / П. Сацький // Дзеркало тижня. – 2013. – № 47. – С. 3–4.
13. Торончук І. Ж. Історико-правові аспекти приєднання Буковини до Румунії / І. Ж. Торончук // Науковий вісник Чернівецького університету: Збірник наукових праць: Правознавство. – Вип. 478. – С. 31–36.
14. Старик В. П. Від Сараєва до Парижа. Буковинський Interregnum 1914–1921 / В. П. Старик. – Чернівці : Прут, 2009. – 184 с.
15. Сайфуліна Ю. В. Встановлення і розбудова радянського державного режиму в Північній Буковині в 1940–1947 рр.: історико-правове дослідження : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / Ю. В. Сайфуліна. – Л., 2009. – 222 с.
16. Фісанов В. П. Проблема майбутнього Буковини у міжнародних відносинах періоду Першої світової війни / В. П. Фісанов // Буковинське народне віче. – Чернівці, 1990. – С. 40–41.
17. Держалюк М. С. Міжнародне становище України та її визвольна боротьба у 1917–1922 рр. / М. С. Держалюк. – К., 1998. – 240 с.

** Губань Радим Васильович – кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри правознавства Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова.*